

РЕЛИГИЯ И ВЪЗПИТАНИЕ - ЧАСТ 3

Възпитание във вяра, любов и преданост към Църквата

Вярата, любовта и предаността към Църквата са като светилници, които се палят направо от Бога. Но тези светилници са вътре в душата на всеки нейн член. Ако душите са затворени за Бога, как ще пламнат в любов и уважение към Църквата. Възпитанието във вяра, любов и преданост към Църквата представлява разтваряне на душите за Бога и светостта.

Вярата иде винаги от внушителното величие на силата.

Вярващият иска да види Църквата силна във

вярата и светостта, силна в делата на единството, силна в молитвата, силна в славата си.

Най-важното условие за успех в това направление е да се остави да действа благодатта Божия свободно върху душата. Това става най-вече в богослужебния култ, когато всички се събират заедно в храма на обща молитва. Тук небесната красота и славата на Църквата се чувствуват необикновено силно. Но това трябва да се осъзнае и осмисли. Чувството за Божието присъствие в храма, добре осмислено и разбираемо, дава криле на вярата, с които тя пори висините, където диша аромата на вечността.

Това разбиране се осъществява чрез проповедта в храма, чрез учебния процес по Литургика (наука за православното богослужение), Догматика, Църковна история, чрез историята на родната православна Църква, която съхрани българския народ през вековете.

И понеже сме все още в сферите на Догматиката, нека спрем вниманието си върху това: какво възпитателно въздействие оказват веровите истини върху християнина.

Догматическите (веровите) истини на християнството са всъщност учението на Църквата за Бога в Неговата същност и Неговото отношение към света и човека.

Учението за Бога следователно трябва да се развива в две основни направления: Бог в Неговата същност и Бог в Неговото отношение към света и човека.

В първия отдел влизат въпросите за Бога, един по същество и троичен по Лица. Тук спадат и въпросите за Божиите свойства: вездесъщие, всемогъщество, премъдрост, всезнание, абсолютна справедливост, всеблагост.

Основна идея в християнското вероучение е учението за Бога като любов. Интимната същност на Бога е любовта – любовта, която осъществява неразлъчното единство на трите Лица у Бога – Отец, Син и Свети Дух. Любовта, от която се ражда светът. Любовта, в която живее светът, и любовта, към която се стреми светът. Чрез разкриване на идеята за Бога – любов се буди и разпалва любов в света.

В учението за Бога в Неговата същност най-трудно се възприема и осмисля догматът за Св. Троица. И все пак Откровението е категорично: „Трима са, Които свидетелствуват на небето: Отец, Слово и Свети Дух; и Тия Тримата са едно“ (1 Йоан. 5:7). Идеята за триединството у Бога е тайна на Откровението. Нея ние можем да обясним донякъде (1 Кор. 13:9) само по пътя на аналогията и умозаключението.

Ние говорим за субстанциално единство на човешката душа, проявяваща се като ум, чувство и

воля. В геометрията говорим за равностраничен триъгълник (ABC). Ако вземем всяка страна за основа, получаваме три триъгълника.

Да вземем класическото изяснение на Божествената Троица, което св. Кирил Философ използва в мисионерските си диспути.

У слънцето наблюдаваме огнен диск, чиято окръжност няма начало, няма и край (символизира Бог Отец). Из същия огнен диск се ражда светлината, ражда се от вечност Син Божи, Който е светлина на света (Йоан 8:12). Из същия огнен диск (от Бога Отца изхожда Св. Дух) изхожда топлината, която дава живот на света.

Религиозно-възпитателният смисъл на тази вероучителна истина се състои в това, че развива чувството за Бога като Слънце на света. От Него се ражда Словото (Син Божи), чрез Когото е сътворен видимият и невидимият свят. От Бога Слънце се ражда Бог Светлина (Син Божи). От него изхожда и Св. Дух - Животворната топлина, без която животът не би бил възможен. Едно такова разбиране на учението за Божествената Троица безспорно буди в душата благодарност и възторг!

Учението за Божиите свойства също има своя дълбок възпитателен смисъл. Идеята за Божието всемогъщество буди чувство на сигурност и убеденост за крайна победа среу злото в света.

Идеята за Божието всеприсъствие респектира всяка човешка постъпка, изостря чувството за отговорност и канализира волята по пътя на доброто.

Идеята за Божието всезнание засилва моралното чувство, прави го неподкупен страж на човешките постъпки.

Идеята за Божията всеправедност пък изостря чувството за справедливост в личния, обществен и международния живот.

Идеята за Божията премъдрост разтваря широко душите за знание и мъдрост, такт и благородство.

Идеята за Божията всеблагост пък стопля душите, импулсира волята за всекидневно служение на доброто и човека.

Вторият отдел от учението за Бога, разглеждащ въпроса за отношението на Бога към света и човека, също има своя дълбок възпитателен смисъл.

Светът и човекът са творение Божие. Те са дело на Божествената действителност, на Бога. Тук Бог се представя като творческа и действена сила, Която непрекъснато твори (Йоан 5:17).

Учението за Бога като Творец буди в душите на вярващите чувство за градивност в живота.

В учението за Бога като Промислител - за Божието провидение, слабият, безпомощният човек намира утеха за себе си в живота. Бог гради живота чрез хората. Ако хората разбират Бога, животът наистина би могъл да бъде светъл, приятен и радостен. Ако хората обаче поемат другия път - пътя на противене на Божията воля и отхвърлят зиждителната сила на любовта, катастрофата е неминуема.

Идеята за творческото и промислително въздействие на Бога върху света изостря и развива и социалното чувство. Пред Бога няма богати и бедни, хора от една или от друга народност, една или друга раса, едно или друго съсловие (Гал. 3:8). Пред Бога всички са равни, както са равни членовете на едно семейство на един любещ баща. Земята е един общ дом на едно общо семейство. В Свещ. Писание четем: „Той (Бог, с. м.) произведе от една кръв целия човешки род да обитава цялото земно лице, като назначи предопределени времена и граници на тяхното обитаване, за да търсят Господа, та не биха ли Го някак усетили и намерили, макар Той и да не е далеч от всекиго едно от нас” (Деян. 17:26-27).

Върхна точка на Божия промисъл и най-възвишената проява на Божията любов е изпращането на Сина Божи (Иисуса Христа) в света. Св. Йоан Богослов пише: „Ние видяхме и свидетелствуваме, че Отец проводи Сина за Спасител на света“ (1 Йоан. 4:14).

„Бог е светлина и в Него няма никаква тъмнина“ (Йоан. 1:5). Видимият образ на Бога в света, Христос, е светлина (Йоан 8:12). Дотолкова, доколкото носим Бога в себе си – в умовете, сърцата и воите си, ние също сме светлина на света (Мат. 5:14).

След учението за Бога и Сина Божи идва учението за Св. Дух. От Св. Дух идва мъдростта и духовното прозрение в света. Той движи всяка чиста, благородна култура, научния прогрес, целия изобщо подем на живота. От него идва всяка духовна утеха.

Твърде важно място в православната християнска догматика заема учението за греха и избавлението от него. Грехът е зараза, която разяжда човешката душа. „Чрез един човек, пише апостол Павел, влезе грехът в света, а чрез греха – смъртта, и по такъв начин смъртта премина във всички люде чрез един човек, в когото всички съгрешиха“ (Рим. 5:12). Първите хора (Адам и Ева) били предупредени, че ще умрат, ако вкусат от дървото за познаване на добро и зло (Бит. 2:17). Въпреки това хората пристъпили Божия закон (заповед) и съгрешили, излезли из сферата на Божията воля. Всъщност злото се оказва бягство от доброто, доброволно излизане от сферата на Божия Дух. Избавлението от греха става чрез изкупителната жертва на Христос на Голгота, предсказана още в Стария Завет. Свети пророк Исаия говори: „Той бе изпоранен за нашите грехове и мъчен за нашите беззакония, наказанието на нашия мир биде върху Него и чрез Неговите рани ние се изцелихме“ (Ис. 53:5).

Безспорно, ние трябва да правим разлика между изкупление и спасение. Изкуплението е извършено от Иисуса Христа даром за света (Тит. 3:4-6). Спасението обаче се постига лично чрез вяра в Христа и добри дела (Мат. 7:21).

Централно място в православната догматика заема учението за Църквата. Тя може да се разглежда от две страни: божествена и човешка. От божествена страна тя е тяло Христово, глава на което е Сам Христос, а членове – вярващите в Него (Ефес. 1:23; Кол. 1:27). От човешка страна тя е институт, организация от вярващи с една определена вяра, с единна йерархия, с определени закони (канони).

Църквата се нуждае от живи и дейни членове, защото тя е жив богочовешки организъм. Мъртви членове тя не би могла да търпи, както не се търпят безплодните пръчки на една лоза (Йоан 15:6).

Възпитателният момент от учението за Църквата е – да събуди съзнание за живо съчленство в нея, пълно духовно и физическо сътрудничество между вярващите в делото на спасението и общото подобряване на живота.

Дълбок възпитателен смисъл съдържа и учението за свойствата (белезите) на Църквата.

Църквата Христова е една. Всички, които вярно изповядват Христа за свой Бог и Спасител, са едно. Църквата е свята, защото е свят нейният Основател Христос, защото в нея постоянно пребивава Св. Дух. Оттук и изводът – всички, които са членове на Църквата, трябва да се стремят към светост. Църквата е съборна. Съборността е белег на демократичност. Оттук и изводът – всеки вярващ може и трябва да участва в нейния живот пълноценно и равностойно. Църквата е апостолска. Основава се на апостолското благовестие за Иисуса Христа и се ръководи от техните наследници – епископите, свещениците, дяконите. В нейното управление могат да участвуват и миряните. Всеки вярващ е малък Христов апостол в този свят.

Като разкриваме истината за божествената основа на Църквата, ние възпитаваме чувство на уважение и страхопочитание към повеленията и наредбите ѝ. Когато говорим, че тя е

носителка на благодатта Божия, ние подготвяме вярващите по-тясно да се приобщят към нея, за да участвуват пълноценно в благодатния и духовен живот чрез св. тайнства.

И накрая нещо за есхатологията.

Образователният смисъл на есхатологията се състои в това, че удовлетворява жаждата на човека да знае има ли задгробен живот и в какво се състои той. Възпитателният пък смисъл на есхатологията се състои в това, че като запознава християните с истината за задгробното съществуване на душата, ги подготвя към разумен живот.

Сега да насочим вниманието си към нравственото възпитание. Есенциално, както вече казахме, християнската нравственост е зафиксирана в Десетословието (10-те Божии заповеди), Деветте блаженства и Господнята молитва.

Основният мотив в християнската нравственост е светостта (Лев. 19:2; Мат. 5:48). Бог ни е призовал към светост (1 Сол. 4:7). Следователно християнската нравственост е божествена по своя произход, по своята същност, както и по своите прояви. Светостта обаче не може да се постигне само с човешки усилия. Нужна е и Божията благодат. Това ясно личи от думите на Исуса Христа: „Пребъдете в Мене и Аз във вас. Както пръчката сама по себе си не може да дава плод, ако не бъде на лозата, тъй е вие, ако не бъдете в Мене. Аз съм лозата, вие пръчките; който пребъдва в Мене, и Аз в него, той дава много плод; защото без Мене не можете да вършите нищо“ (Йоан 15:4-5).

От казаното се вижда, че да се възпитава нравствено, трябва да се действа методично, устойчиво, целенасочено, тъй че с помощта Божия да се усвоява и осъществява тоя богооткровен морал в мислите, чувствата и постъпките на вярващите.

Първата задача на нравственото възпитание е пълното и задълбочено изучаване на християнския морал. Вярващият в Исуса Христа трябва да усвоява с богопросветения си ум волята Божия – какво Бог изисква от него, за да може да се нарече чедо Божие. Тая основна задача се осъществява чрез изучаване на нравственото богословие. Той се усвоява още чрез Църковната проповед и чрез богослужението, чрез научаване на богословските науки. Основният извор е Библията. На второ място – Свещ. Предание, изложено в творенията на св. Отци и решенията на поместните и вселенските събори.

Успешно с първата се осъществява и втората задача – възпитание на нравственото чувство. Като усвояват евангелските и изобщо богооткровените нравствени идеи и принципи, вярващите стигат до положение да се вълнуват от тях, почват да ги чувствуват близки на сърцето си, заживяват с чувства на потребност от тях в конкретния си живот, в отношенията си един към друг. Нравственото възпитание трябва да се провежда така, че нравствената потребност, жаждата за доброто, нуждата от проява на евангелска милостива любов и евангелска любвеобилна правда да гори в душите на християните. Необходимо е сърцето на вярващия да се постави в положение да се трогва от всяка проява на осъществяване на една или друга Божия заповед. Ако божествените нравствени идеи и принципи останат само в ума, не могат да се превърнат в правила на живота. Те трябва да влязат в сърцето и да го изпълнят, за да активизират по този начин волята.

Тазва задача се осъществява чрез въодушевеното изясняване на християнския морал, чрез примери на нравствена чистота и светост.

Третата задача при нравственото възпитание се отнася до волята. Тя се състои в активизиране на волята да следва Божия закон при всички обстоятелства на живота, в създаване наклонност към доброто, на такова състояние на характера, при което нравствените мотиви винаги вземат връх в борбата между доброто и злото в душата на човека.

Осъществяването на тази задача става чрез системно провеждане упражнения в доброто. Обикновено в тия упражнения различаваме два момента: упражнения в борба срещу изкушенията, срещу всичко онова, което спъва волята да прояви доброто, което я влече към злото, и упражнения в пряко прилагане изискванията на една или друга нравствена заповед. Както при единия, така и при другия момент вярващите се приучват да търсят Божиата помощ.

Нравственото съзнание и нравственото чувство, свързани в живо единство, дават това, което се нарича съвест. Последната е нравствено съзнание, в което силно гори нравственото чувство. Нравственото възпитание е преди всичко възпитание на съвестта.

Да се възпита религиозно съвестта на един човек значи да се възпитава нравственото му съзнание за дълг и отговорност така, че в него да гори нравственото чувство.

Съвестта е глас Божи у човека. Да се възпитава съвестта на вярващия, това значи тъй да се избистря тя, тъй да се очисти, че в нея действително да звучи с достатъчна сила Божият глас. Възпитанието на съвестта следва да се осъществява още от най-ранна детска възраст, като се показва на децата кое е добро и кое лошо, кое е полезно да се върши и кое не е. Впоследствие този процес все повече трябва да се задълбочава.

Прекрасна изява за дейността на съвестта дава апостол Павел. На римляните той пише: *„Ония, които без закон са съгрешили, без закон и ще загинат, а ония, които при закон са съгрешили, чрез закона ще бъдат съдени* (защото не слушателите на закона са праведни пред Бога, а изпълнителите на закона ще бъдат оправдани; защото, щом езичниците, които нямат закон, по природа вършат законното, те, без да имат закон, сами на себе си са закон; че делото на закона е написано в техните сърца, те показват в туй време, когато тяхната съвест свидетелствува, и мислите им една друга се обвиняват, или се оправдават)“ (Рим. 2:12-15).

Нужно е възпитание на борба срещу изкушенията и греха. Началният момент е възпитание на съзнанието за дълг и отговорност, провеждано успоредно с възпитанието на чувството за чест и чувството за срам. Съзнанието за дълг и отговорност, от една страна, и чувството за отговорност, от друга, са белег за това, че в душата на отделния човек се води борба срещу изкушенията в света, срещу греха в различните му прояви.

Но борбата срещу изкушенията и греха е само една страна на нравственото усъвършенствуване. Другата страна е насаждане на християнска добродетелност.

Да се възпитава в християнска добродетелност, това значи да се изявява християнската вяра в конкретни дела, пропити с любов, справедливост, нежност, кротост, търпение, благост, миролюбие, снисходителност, състрадание, милосърдие, смирение, отзивчивост, жертвоготовност.

Пътят на християнската добродетелност е този: пълно и задълбочено опознаване с всички евангелски добродетели и непрекъснато упражняване в тях, докато те се превърнат в благородни и чисти навици, докато станав „втора природа“ у човека.

В основата на християнските добродетели обаче стои любовта. Тя е основният мотив за

действието на Апостола Павла и нежориняни, да остане всички изживяващи дори ангелски, щом любов нямам, ще бъде мед, що звъни, или кимвал, що звека. Да имам пророчески дар и да знам всички тайни, да имам пълно знание за всички неща и такава силна вяра, че да мога и планини да преместя, – щом любов нямам, нищо не съм. И да раздам всичкия си имот, да предам и тялото си на изгаряне, – щом любов нямам, нищо не ме ползува. Любовта е дълготърпелива, пълна с благост, любовта не завижда, любовта се не превъзнася, не се гордее, не безчинствува, не дири своето, не се сърди, зло не мисли, на неправда се не радва, а се радва на истина; всичко извинява, на всичко вярва, на всичко се надява, всичко претърпява. Любовта никога не отпада” (1 Кор. 13:1-8).

Последният елемент на християнското нравствено възпитание е възпитанието на любов към Родината, към земята, на която сме се родили, към народа, жива част от който сме и ние.

Патриотичната любов е нещо естествено. Тя се зарежда естествено от любовта ни към родния дом, към семейното огнище, към родителите, братята, сестрите, роднините, към родното село или родния град, към цялата околна природа, и се развива в любов към цялата Родина, към държавата, към народа.

Тая чудна жертвена любов към Родината заема важно място в духовния живот на Църквата през всички времена. И тя дава дълбок отпечатък в нейното историческо битие. Това особено много важи за Българската православна църква, която съхрани и изгради велики патриоти като Йеродиякон Игнатий – Васил Левски, св. Климент Охридски, св. патриарх Евтимий Търновски, св. Софроний Врачански, Иларион макариополски, екзарсите Антим и Йосиф и плеяда други родолюбци, отдали целия си съзнателен живот в служба на род и Отечество.

Автор: Проф. Ив. Денев

Източник: Списание Духовна култура, кн.8 – август, 1991